

Nastavnik: Mirza Ahmetović, prof. Bosanskog jezika i književnosti

Ustanova: „Prva osnovna škola“ Maglaj

Nastavna jedinica: Lektira - Šukrija Pandžo „Ruka na kosi“ ili „Samo još kosovi zvižduću“ (odabrana pripovijetka iz zbirke)

Očekivani ishodi učenja: Učenici i učenice razumiju pročitani tekst; bez teškoća pojašnjavaju značenja pozivajući se na tekst i diskutuju o pročitanome; povezuju značenja teksta sa svojim okruženjem i prepoznaju stereotipe i predrasude u tekstu

ARTIKULACIJA ČASA

UVODNI DIO:

Na prethodnome času zamolio sam učenike i učenice da donesu neku dragu igračku ili neki njima drag predmet od kuće. Potrebno je da igračka i predmet budu od materijala koji se ne može razbiti. Učenici su došli sa igračkama i različitim predmetima. Podijelio sam ih u parove tako što su svi napisali svoje ime na jedan papirić, a onda su papiriće izvlačili iz šešira: ime koje izvuku bit će im par. Nakon toga svi parovi staju jedan naspram drugoga, jedno na jednoj strani učionice, a drugo na sasvim suprotnoj. Između njih su klupe i stolice. Svi drže svoju dragu igračku ili predmet u ruci. Kažem im da ćemo igrati igru bacanja i hvatanja, te da zamisle da se nalaze na ivici nekoga ponora, ogromne provalije, bezdana, ili, ako im je lakše zamisliti, da su na obali neke brze rijeke (spominjem rijeku Bosnu jer je bliska djeci). Taj ponor, rijeku, predstavljaju klupe između njih. Jedno od njih se nalazi s jedne strane provalije ili rijeke, a drugo je na drugoj strani. Potrebno je prijatelju prebaciti svoju dragu igračku ili predmet, a da ona ne padne u provaliju ili rijeku. Onaj ko baca, mora to uraditi precizno i dovoljno jako, a onaj ko hvata mora se potruditi da igračku ili predmet uhvati čvrsto svojim rukama. Djeca će isprobati i jednu i drugu ulogu, dakle i onoga ko baca i onoga ko hvata igračku. Nakon toga razgovaramo o njihovim dojmovima. Pitam ih kako su se osjećali dok su bacali svoju dragu igračku ili predmet koji su donijeli od kuće. Zatim razgovaramo i o tome kako su se osjećali kada su trebali uhvatiti igračku svoga prijatelja/prijateljice. Utisci učenika svode se uglavnom na uzbuđenost i strah koji je izražajniiji onda kada su bacali svoje igračke. Pitam ih da li su osjetili težinu odgovornosti kada su trebali uhvatiti igračku svoga prijatelja/prijateljice. Pokušavamo definisati odgovornost. Koliko je odgovornost slična osjećaju straha? Na kraju ih pitam šta im je bilo lakše: bacati svoju igračku ili hvatati onu svoga prijatelja/prijateljice! Odgovori su različiti, ali preovladavaju oni da je teže bacati svoju dragu igračku ili predmet. Na kraju pitam na koju pripovijetku iz zbirke Šukrije Pandže ih je podsjetila ova igra! Odgovor je da je to pripovijetka pod nazivom „S druge strane rijeke“. Pišem naslov pripovijetke i ime pisca na tabli.

GLAVNI DIO:

Učenici i učenice su pročitali zbirku pripovjedaka „Samo još kosovi zvižduću“ Šukrije Pandže za lektiru. Na današnjem času ćemo razgovarati o toj zbirci, posebno o pripovijeci koju sam odabrao, a to je pripovijetka „S druge strane rijeke“. Učenici su sada podijeljeni u pet grupa. Svaka grupa, na nastavnome listiću, dobija zadatke i pitanja na koja treba odgovoriti. Zadatke rješavaju na hamer papiru. Neophodno je da svaki član grupe dobije zadatak koji će obaviti ili da zadatke urade u parovima ili svi zajedno, a onda da prezentuju pred ostatkom razreda. Grupe, obično, formiram na početku školske godine. Tada svaka grupa izabere neki kreativni naziv i parolu (misao vodilju). Naziv grupe i parolu, kao i imena članova grupe napišu na jedan komad kartona koji, poslije, na svakome času na kojem se radi u grupama, stoji zakačen na klupu ili na nekom drugom vidnom mjestu. Ponekad se od tih grupa formiraju nove ili pojedini članovi mijenjaju grupe, shodno potrebama. Zadaci su, ovaj put, sljedeći:

I grupa

1. Iz knjige ili sveske za lektiru izdvojiti najvažnije podatke iz piščeve biografije, te ih prezentovati pred razredom;
2. Napisati kompoziciju radnje pripovijetke „S druge strane rijeke“, te ju predstaviti metodom grozda;
3. Svaki član grupe napisati po jedan citat iz pripovijetke!

II grupa

1. Zajednički razmotriti sljedeći citat iz pripovijetke i odgovoriti na pitanja (obavezno učešće svih članova grupe): „I još nešto, djeco. Vidite i zapamtite: ovo je pravi otac, a ja držim da će i ovaj... (...) i ovaj naš Sreten biti i pravi sin i dobar učenik.“
  - a) Šta znači biti dobar otac i dobar sin?
  - b) Šta znači biti dobar učenik? Da li se, u tome, nešto promijenilo od vremena o kojem pripovijetka govori do danas?
2. U obliku T- tabele napisati sve pozitivne i negativne Sretenove osobine!

III grupa

1. Prepoznati oblik kazivanja i identifikovati naratora (pripovjedača) u pripovijeci!
2. Izdvojiti opise iz pripovijetke!
3. Odrediti mjesto i vrijeme radnje pripovijetke!

IV grupa

1. Na osnovu glavnog događaja u pripovijeci, odrediti njenu temu!
2. Ako je jedna od tema „prijateljstvo“, šta možemo zaključiti iz radnje pripovijetke? U čemu je snaga prijateljstva?
3. Napisati činkvinu o temi prijateljstva!

V grupa

1. Kako biste opisali Sretenovog oca?
2. Sretenu je bio onemogućen dolazak u školu. Kako bi se, danas, riješio taj problem?
3. Kroz crtež iskazati značaj prijateljstva koji sugeriraju ova pripovijetka!

Učenici imaju određeno vrijeme za koje rješavaju zadatke. Za rješenje zadataka, neophodno je imati knjigu pred sobom. Međutim, zbog nedovoljnog broja knjiga u biblioteci, nerijetko je nemoguće obezbijediti veći broj knjiga. Stoga učenici koriste kompjutere, tablete ili mobitele na kojima imaju pohranjenu elektronsku knjigu. (Kada kažem da uključite svoje mobitele, to kod djece izazove opće oduševljenje i radost, bez obzira što ih neće koristiti u njima drage svrhe) Za razmjenjivanje elektronskih knjiga napravili smo internet stranicu www.citajmoicimo.simplesite.com na kojoj, pored elektronskih knjiga, mogu pronaći i druge korisne i zanimljive sadržaje poput raznih kvizova i igrice.

Uglavnom, nakon što su uradili svoje zadatke, ili nakon što je isteklo vrijeme za rad, slijedi naredna faza, a to je prezentovanje urađenoga i razgovor. To je, možda, i najvažnija faza časa. Smatram je takvom zbog toga što tada učenici imaju priliku razvijati različite sposobnosti poput slušanja, iznošenja mišljenja, diskutovanja i sl. U početku se susrećem s time da učenice i učenici uopće ne žele sudjelovati u ovoj aktivnosti, tj. Izbjegavaju da izađu pred ostatak razreda, ili da govore pred ostalima. Vremenom se te barijere prevaziđu i onda oni postaju sve slobodniji u iznošenju svoga mišljenja i diskutovanju. Važno je da napomenem ovdje da učenice i učenici ne moraju završiti svoje zadatke u potpunosti, važno je da se potrude da to urade, ali, ako nisu, onda prezentuju ono što su uradili. Važno je da se potrude da zadatke obave kvalitetno i efikasno, pri čemu je važniji kvalitet, efikasnost dolazi s vremenom.

Vratimo se konkretnim zadacima za ovaj čas. Prva grupa prezentuje piščevu biografiju, odnosno, ono što smatraju najvažnijim iz njegovoga života. Biografiju su, također, mogli potražiti na internetu (sva sreća pa je škola u kojoj radim opremljena kompjuterima i internetom u svakoj učionici). Drugi zadatak je zanimljiv jer u njemu učenice i učenici ispoljavaju svoju kreativnost. Naime, grozd su crtali na hamer papiru koji su dobili i u njega su upisivali dijelove kompozicije: uvod, zaplet, vrhunac, rasplet i kraj. Važno je da dijelovi grozda ne budu jednolični oblici, već da budu predstavljeni različitim oblicima: npr. krugovima, trouglovima, kvadratićima, srcima... Te oblike mogu, ukoliko vrijeme dozvoli, i obojiti različitim bojama (ukoliko su učenice i učenici dobro organizovani, sve mogu da stignu na vrijeme). Treći zadatak prve grupe iziskuje malo više komunikativne sposobnosti. Ovdje učenice i učenici pokazuju koliko su razumjeli tekst, pa, kroz izdvojene citate, pokazuju nivo razumijevanja ili postižu veći jer se, kroz razgovor i diskusiju, dolazi do novih saznanja. Npr. jedna učenica/učenik je izdvojila sljedeći citat: „*Njegov (Sretenov) otac se smiješio i da bi sakrio uzbuđenje, milovao je čas sina po kosi, čas konja niz grivu...*“ Moje prvo pitanje je zašto je odabrala/odabrao baš taj citat iz priče. Učenica/učenik odgovara da je u tom citatu vidjela nešto neobično, a to je ponašanje Sretenovog oca. On skriva svoje uzbuđenje tako što miluje sina i konja. Pitam učenicu/učenika da li se može pročitati još nešto iz tog očevog odnosa prema Sretenu, tačnije, iz tog milovanja konjske grive i Sretenove kose. Odnos prema konju je kao prema životinji koja mu služi, ali ga ujedno i dobro sluša (radi onako kako on zahtijeva od nje). Takav bi trebao biti i sin. Ovdje se otvara mogućnost diskusije o odnosu roditelja prema djeci i obratno, što, svakako, treba iskoristiti. Pri svemu ovome u razgovor i diskusiju su uključeni svi učenici, ne samo oni koji prezentuju. Ostatak razreda najprije sasluša prezentaciju, a onda se uključuje

svojim pitanjima, a onda i ja postavljam pitanja (ako je to potrebno) da bih raspravu usmjerio u pravome smjeru.

Druga grupa postavlja svoj hamer papir na tablu (pričvršćuje ga magnetima) i započinje svoju prezentaciju, a prilikom razgovora o prvome i drugome zadatku, diskusija se nadovezuje na onu koja je započeta kod prve grupe, dakle, o odnosu roditelji-djeca i obratno. Zatim prelazimo na diskusiju o školi i tome kako biti dobar učenik. Kako je Sreten bio dobar učenik? (Sreten se potrudio da sazna šta treba učiti i onda kada nije mogao dolaziti u školu i tada je učio potpuno sam) Da li trud da se nešto nauči, bez obzira na probleme na koje pri tome nailazimo, predstavlja osobinu dobrog učenika? Pokušavamo povezati sve to sa današnjim vremenom. Da li većina učenika pokazuje takvu dozu interesovanja i truda prilikom učenja školskih sadržaja? U trećem zadatku druga grupa iznosi Sretenove osobine koje su, uglavnom, pozitivne i iskazane su, prvenstveno, kroz njegovo zalaganje da dođe do nastavnih sadržaja i da samostalno uči za vrijeme nemogućnosti dolaska u školu. Oni su, također, svoju T-tabelu mogli malo ukrasiti, pa lijevu i desnu stranu tabele obojiti različito.

Treća grupa prezentuje urađeno. Zaključujemo da je pripovijetka ispričana u prvome licu (tzv. ich forma) i ponavljamo kakav je to oblik kazivanja i koje su mu pozitivne strane. Pripovjedač je „sveznajući“, čovjek kojem je učitelj ispričao priču o Sretenu i on je, sada, pripovijeda nama. O pripovjedaču, zapravo, i ne znamo baš puno. Ono što se, također, može primijetiti jeste da pripovijetka nema baš puno opisa. Učenice i učenici su izdvojili Sretenov opis sa početka i opis nevremena i bujice koja je odnijela most. U trećem zadatku učenice i učenici su došli do saznanja da se radnja pripovijetke dešava u selu Trtoševo, u blizini rijeke Čehotine. Na internetu su (na moj poticaj) pronašli podatke da je Trtoševo selo u istočnoj Bosni, tačnije, u blizini Foče. U Foči se rijeka Čehotina ulijeva u rijeku Drinu. Vrijeme radnje je neodređeno, ali možemo zaključiti da se sve dešavalo u dalekoj prošlosti kada nisu postojali automobili ili ih je mali broj ljudi posjedovao.

Četvrta grupa odredila je temu pripovijetke, a ona može biti: „Prijateljstvo pobjeđuje nabujalu rijeku“, „Pomoć dječaku Sretenu u učenju“, „Dobar prijatelj mnogo vrijedi“... Glavno je da učenice i učenici shvate da je prijateljstvo u centru ove pripovijetke. Ovdje se razvija diskusija o prijateljstvu. Možemo zaključiti da se snaga prijateljstva ogleda u spremnosti da pomognemo jedni drugima u svakoj situaciji, baš kako su prijatelji pomogli Sretenu da uči gradivo koje nije mogao pratiti u školi, a to je posebno naglašeno činom prebacivanja bukvara preko rijeke.

Jedna od činkvina:

„Prijateljstvo

Iskreno i vječno

Obogaćuje, pomaže, usrećuje

Prijatelj je najveće blago

Sreća“

Peta grupa lijepi svoj hamer papir na tabli i prezentuje urađeno. Zaključili su da je Sretenov otac dobar roditelj jer je nastojao učiniti najbolje za svoje dijete, a to je omogućiti mu da se školuje, iako je živio predaleko od škole. Također je vidljiv njegov patrijarhalni stav prema odgoju djece. Važno mu je da njegov sin bude poslušan, a činjenica da se bori da baš sin (a ne

kćerka) završi školu, također govori o patrijarhalnim odnosima koji su vladali u vremenu o kojem se u pripovijeci govori. Također, iz toga čitamo o predrasudama i rodnim stereotipima. To se, prvenstveno, odnosi na posmatranje žena kao manje sposobnih bića koja ne trebaju ni da se školuju i koja su u prošlosti imala obavezu da se rano udaju i da budu poslušne prema svome mužu i drugim muškarcima u njihovome životu. Upoređujemo to sa današnjim vremenom i zaključujemo da je danas mnogo drugačije, ali da predrasude o ženama kao slabijem i manje vrijednome spolu još uvijek postoje. Sljedeće pitanje je kako bi se navedeni Sretenov problem (nemogućnost dolaska u školu) riješio u današnjem vremenu? Učenice i učenici su došli do zaključka da bi to danas bilo mnogo lakše jer svako selo (ili skoro svako) danas ima struju i internet. Putem interneta je moguće dobiti sve informacije pa i one o tome šta je rađeno u školi i šta treba naučiti. Sreten, dakle, ne bi morao ni kročiti iz svoje kuće da bi naučio sve što su njegovi drugovi učili u školi dok on nije mogao dolaziti. Ovdje sam naveo primjer jednoga učitelja naše škole koji je omogućio jednome svome učeniku da prati nastavu putem skypea dok je bio bolestan i dok je ležao kod kuće. Na koncu komentarišemo crtež koji su nacrtali učenici i učenice – članovi pete grupe.

ZAVRŠNI DIO:

U završnome dijelu važno je izvesti zaključke o svemu što je rečeno. Podsjećam učenice i učenike na početak časa i igru bacanja i hvatanja. Razgovaramo o njihovoj povezanosti sa predmetima i igračkama koje su donijeli, te o vezama među ljudima, prvenstveno prijateljskim. Također, često organizujem „obilazak galerije“ i glasanje za najbolje urađene zadatke ili plakat sa najljepšim izgledom i sl. Proglašavanje najuspješnije grupe (ne samo u onome što su uradili, već i kako su prezentovali i diskutovali) dovodi i do ocjena koje obrazlažem i pojašnjavam svakome pojedinačno.

Učenice i učenici su, na ovakvome času, bili u prilici da slobodno razgovaraju, iznose svoje mišljenje i pobijaju tuđe, što višestruko djeluje na razvijanje različitih sposobnosti. Osim toga, omogućeno im je da nauče kako da iz jednoga teksta izvuku što više korisnih informacija i da što više nauče prilikom analize književnoga djela. Važno je i da dožive funkcionisanje višeslojnosti značenja jednog kvalitetnog književnog djela, te da se ne zadovoljavaju površnim tumačenjima.